

mények vázolósa után kapunk tájékoztatást napjaink alapvető nyelvpolitikai céljairól: a magyar nyelv használati körének minél több nyilvános beszédhelyzetre való kiterjesztésére; továbbá a nyelvi különfejlődés lassítására, az anyaországban használatos szavak megismertetésére és elterjesztésére, a magyar nyelvhasználat minél több szintre való kiterjesztésére (1996—97.). — „Nyelvpolitika: értünk vagy ellenünk?” (PÉNTEK JÁNOS). Explicit és implicit nyelvpolitika érvényesüléséről olvashatunk a romániai helyzetről szóló beszámolóban. A fejtegetés megállapítja, hogy a jogi státusbeli fölé- és alárendeltség a nyelvek viszonyában asszimetriák, dominanciák kialakulásához vezet. A kétnyelvűséget csak azoktól várják el, akiknek az államnyelv nem anyanyelve; az államnemzeti törekvések: a kisebbségiek elszigetelése az anyaországtól, kiszorítás a közéletből és az iskolából, oktatásból; végső cél pedig a nyelvcsere; az asszimilálás. Tehát a kisebbségnek nincs önálló mozgástere (1996—97.).

Érdeklődéssel várjuk a határon túli tanulságos nyelvpolitikai körkép kiegészülését Kárpátaljáról, Szlovéniából és Burgenlandból.

A füzetsorozat ismertetése során erkölcsi kötelességünk külön is szólni a verseny névadójáról, Implom Józsefről: az emberről, a tanárról, a sokoldalú érdeklődésű tudósról. A névadó emberiségét Kereskényi Miklós, az Erkel Ferenc Gimnázium igazgatója méltatta köszöntőjében 1992-ben; indokolva a névválasztást a következőket mondta: „Az egyik ok mindenképpen szerénysége, végtelen tisztessége, rendkívüli felkészültsége, embersége — emberként és tudósként is példa előttünk. A másik ok talán az elmúlt évtizedek történetében, a közelmúlt történéseiben keresendő. Minden város, minden közösség saját hagyományait keresi, azokat az értékeket próbálja föltárni, fölbecsülni és megérteni, amelyekhez a leginkább van köze. Implom Józsefnek nagyon-nagyon sokat köszönhet a város. A 20-as évektől kezdve egyaránt nagyot alkotott és adott a régészet, a néprajz, a múzeológia, a levéltár, a helytörténet — amit ő a legjobban szeretett — a nyelvészet terén. Szellemét a város, Gyula örökségének tekinti.” Kézírtos hagyatékának tartalmát, értékeit méltatja a kötetek szerkesztője: Nagy L. János. Ebből néhány fontosabb megállapítást veszünk még sorra. Implomnak életeleme volt az állandó, célirányos munkavégzés. Hagyatékának mennyiségét jelzi, hogy összesen 663 számozatlan köteg került a helyi múzeumba. Sokoldalú érdeklődését pedig

a saját maga által összeállított publikációs jegyzék dokumentálja, amely 53 nyelvészeti, 48 helytörténeti, 22 régészeti cikket, tanulmányt tartalmaz, a neveléssel, iskolával foglalkozó írásainak száma 23; de írt még irodalmi műveket (elbeszéléseket, színműveket, verseket) is. Melléktermékként található még a máig kiadatlan középkori latin—magyar szótár cédulaanyaga. Hagyatékának helyesírási anyaga (37 köteg) egy megírandó könyv szándékát jelzi. Befejezésül két időszerű gondolata kíváncsodik ide: „A helyesírás-tanításnak kettős alapon kell nyugodnia: 1. Évről évre bővülő helyesírási anyagot tanítunk nyelvtani alapokon tudatosítva. — 2. A nyelvtan tanításakor viszont minden lehetőséget megragadunk arra, hogy a tanított nyelvtani anyag helyesírási vonatkozásaival részletesen foglalkozzunk.” — Vallotta: „Nyelvtant azért tanítunk, hogy a tanuló szóban és írásban való nyelvhasználatát tudatosá tegyük. Tudatos nyelvhelyesség, szép stílus és biztos helyesírás alapos nyelvtani tájékozottság nélkül el sem képzelhető.”

A füzetek bemutatott gazdag tartalmát a feladatok felsorolása, megoldásuk értékelése egészíti ki; további irodalmi „csemegeként” 1992-ben Tandori Dezső képversei olvashatók a fejezetek között; 1993-ban szemelvények találhatók Weöres Sándor egysorosaiból; 1994—95-ben pedig Weöres Sándor Kézírtos könyvének idézetei gazdagítják az anyagot. 1996—97-ben Petőfi-verseket idézhetünk fel tisztelegsül az évforduló alkalmából.

Őszintén kívánjuk, hogy a füzetek tartalmából áradó lelkesedés, szakértelem a második évtizedben is hasonló sikerrel folytatódjék, és váljék valóra a szerkesztő óhaja: újabb híveket toborozni a helyesírásnak.

Kortárs költői példákkal alátámasztva veszi sorra az előadó a szabályok funkcionális megsértésének módjait, kiegészítésül utalva még a reklámok szövegében olvasható szabálysértésekre (1996—97.).

Nyelvtudományi tárgyú cikkek: „Egy gondolatmenet kihagyott lépése” (BÉKESI IMRE). Szövegtani tanulmány két Illyés-szövegrészlet elemzésével (1993.). — „A (rövid)próza-szövegek kreatív-produktív megközelítése” (BENKES ZSUZSA). Azért rövidprózát választottak, mert teljes szöveget óhajtottak elemezni, bemutatva többféle gyakorlatitípust (1993.). — „Példa egy versszöveg kreatív-produktív megközelítésére” (BENKES ZSUZSA). Ebben a cikkben az elemzésre kiválasztott szövegek analitikus-kreatív megközelítésének előkészítéséül szolgáló szövegfelépítés-alakító kreatív-produktív gyakorlatok lehetséges típusait találjuk (1994—95.). — „Egy tavaszi virág ürügyén” (PÉNTEK JÁNOS). A növénynevek és a földrajzi nevek viszonyáról kapunk tájékoztatást (1994—95.). — „A szociolingvisztika és az iskola” (PÉNTEK JÁNOS). A cikk alapján érdemes végiggondolni, hogyan befolyásolja az oktatás stratégiáját, mi épülhet be belőle szemléletként az anyanyelv tantárgypedagógiájába (különösen kisebbségi környezetben) (1994—95.). — „Nyelvi modell és hibaelemzés” — „A nyelvtani modell” (SEREGY LAJOS). Mindkét írásban a számítógépes program alkalmazásáról kapunk tájékoztatást; az elsőben arról, hogy a LEKTOR milyen lehetőséget nyújt az „értelmes” hibák kiszűrésére; a másodikban, hogy milyen a helyesírás-ellenőrző program működési sebessége (1994—95.). — „A pragmatika” (A. JÁSZÓ ANNA). Rövid összefoglalását találjuk annak, hogy melyek a pragmatika alapfogalmai, és milyen mértékű a hazai iskolai alkalmazása (1994—95.). — „Megjegyzések a magyar nyelvű szövegek szövegtanának disciplináris környezetéhez” (PETŐFI S. JÁNOS). A szerző azt fejt ki, hogy az általános szövegtan nem egy a nyelvészet keretébe tartozó diszciplína, kidolgozása csak interdiszciplináris keretben képzelhető el (1994—95.). — „Szöveg, szövegszerkezet, szöveggrammatika, »puntuáció«: szövegtolmácsolás” (WACHA IMRE). Megtudhatjuk, hogy napjainkban az írott szöveg tolmácsolásának (értő-értető megszólaltatásának) fő gondja a központosítás, azaz az írásjelek hangértékének megállapítása és a felolvasás során való realizálása (1996—97.). — „A mondatszerkezet felfogása és ábrázolása” (A. JÁSZÓ ANNA). A mondattani elemzés terén kettős helyzet alakult ki napjainkra — állapítja meg a szerző: létezik a XIX. század végéről származó, az akadémiai nyelvtanban kiteljesedő, a magyar nyelv finnugor sajátosságait tükröző rendszer és terminológia; és mellette kibontakozott egy új irányzat, a strukturalizmus, amely a kormányzás és kötés elméletét követi. A nyelvészetben a két irányzat elkülönül, az iskolákban megtalálható mindkettő, sőt keveredik. (Pedagógiai szempontból semmiképpen sem szerencsés!) (1996—97.). — „Szövegelemzést előkészítő kreatív megközelítések” (BENKES ZSUZSA). Tájékoztató olvasható azokról a szövegelemzést előkészítő lehetséges kreatív megközelítésekről, amelyek mindegyike alkalmas arra, hogy közvetve vagy közvetlenül a helyesírási képesség fejlesztését segítse (1996—97.).

Új témaként a negyedik füzetben helyet kapott a nyelvek nyelvpolitikai szempontú vizsgálata is.

Nyelvpolitikával foglalkozó írások: „A magyar nyelv mai helyzetéről nyelvpolitikai szempontból” (KISS JENŐ). A témáról négy szempont alapján kapunk tájékoztatást: milyen a nyelv teljesítőképessége, írásbeliségének elterjedtsége, mekkora területen és hányan beszélnek anyanyelvként a vizsgált nyelvet? Az anyanyelv megmaradását kisebbségi körülmények között az aktív nemzeti tudaton kívül nagyban segítheti az anyanyelv presztízse, az anyaország tekintélye és vonzereje, a vele való kapcsolattartás. E felelősség alól az anyaország nem térhet ki! (1996—97.) — „A magyar nyelvről nyelvpolitikai megközelítésben” (ÁGOSTON MIHÁLY). „Jó lenne mielőbb eljutni odáig — olvashatjuk —, hogy a határ két oldalán egyformán ismerjük a magyar nyelvet és anyanyelvünk ügyét. Az anyanyelv megtarthatóságát a Vajdaságban három tényező segítheti: intézményes elsajátítása, az anyanyelvű tömegtájékoztatás igénybevétele, a szabad, sokoldalú, nyilvános anyanyelvhasználat lehetősége. Fő feladat az anyanyelv életképes szinten való elsajátíthatása és megtarthatósága. E két tényező biztosíthatja csak a magyar nyelv egységének erősítését és egységes fejlődését” (1996—97.). — „A szlovákiai magyar nyelvpolitikáról” (SZABÓMIHÁLY GIZELLA). A történelmi előz-

szabadság a szépíróknak a helyesírási konvenciók keretein belül és kívül, de csak akkor, ha „stílusos” marad az írásmű egésze (1992.). — „A magyar helyesírás helyzete a Felvidéken” (CS. NAGY LAJOS). Tájékoztatót olvashatunk a Galántán a magyar tanítási nyelvű gimnáziumban megrendezett első helyesírási verseny döntőjéről, annak tanulságairól (1992.). „Hogyan tanítsuk a helyesírást?” (NAGY L. JÁNOS). A saját gyakorlatában alkalmazott rendszert és módszert ismerteti. Ezek: elemi szint, vonatkoztatási szint, mondatszint, szövegszint. Ajánlja, tanítsuk a helyesírás rendszerét és a helyesírás nyelvhasználatát a megfelelő módszerekkel, s akkor a rendszer erősítheti a használatot, s a használat erősíteni fogja a rendszert (1992.). — „Hogyan készítettem fel tanítványaimat a versenyre?” (SZ. NAGY MAGDOLNA). A legkülönbözőbb feladattípusok megoldásával: egyszerűtől a bonyolultig, a diktálástól a hibajavításig, a kreativitást igénylő feladatok megoldásáig vezeti tanítványait, hitet téve amellett, hogy a helyesírást is meg lehet szeretetni (1992.). — „Quo vadis, stilisztika?” (SZATHMÁRI ISTVÁN). A szerző azt vizsgálja, hogy a stilisztika miért került többször válságba, és miért nem tudott igazán önálló tudománnyá válni, miért került napjainkra bizonyos válságba? Kettévált nyelvészeti és irodalmi stilisztikára (lásd a német, angol helyzetet!). Ennek ellenére a magyar stíluselmélet virágzik (1993.). — „Egy régi tőváltó szabály — meg egy új” (DEME LÁSZLÓ). Megemlíti, hogy a helyesírási szabályzat 11. kiadása (1984.) már pontos eligazítást ad a téma tekintetében: egyrészt elválasztja egymástól az alkalmi és a szabályos tőváltókat, másrészt az utóbbiaknál megadja a megfelelő segítséget a toldalék előtti tőalak megválasztására (1993.). — „A gondolatjel lehetőségei” (R. MOLNÁR EMMA). Megállapítja, hogy sokkal több funkciója van, mint amit a szabályzat említ. Négy szerepét fel is sorolja: a kiemelést, a „hangos beszéd” megjelölését, a fejezet bevezetését, a továbbgondolást (1993.). — „Gondolatok a helyesírási gyakorlókönyvekről” (CS. NAGY LAJOS). Az értékelő ismertetés jó tájékozódásul szolgálhat az olvasónak, azt az igényt is megfogalmazva, hogy ezeket a segédkönyveket tovább lehetne fejleszteni (1993.). — „A helyesírás fejlesztésének 12 éve” (NAGY L. JÁNOS) arra az alapelvre épít, hogy a helyesírásnak az anyanyelv tantárgyában folyamatos szerepe van, a tanítás során alkalmazva a szokásos, egyre nehezebb gyakorlattípusokat: a másolástól a kreatív feladatokig (1993.). — „Tartalom — nyelvi megformálás — pontuáció” (DEME LÁSZLÓ). Szabályzataink az írásjelhasználat szabályait hagyományosan az írásjelek felől közelítették meg, pedig a nyelvi megformálás, pontuáció és hangzásforma együtt szolgálja a tartalom megértését, majd megértetését (1994—95.). — „Alak- és jelentéstani szempontok a többelemű földrajzi neveknel” (N. CSÁSZI ILDIKÓ). A cikk arra hívja fel a figyelmet, hogy mennyire összefügg a nevek jelentése a helyesírásukkal; hogyan kapnak tartalmat a földrajzi nevek írásmódjára vonatkozó szabályok, és hogyan válnak a funkcionális helyesírás eszközeivé (1994—95.). — „A beljebb kezdett sor mint központosági jel” (BÉKÉSI IMRE). A szerző egy Illyés-szövegrészlettel bizonyítja, hogyan él az író ezzel az eszközzel a kommunikáció érdekében. Milyen eltérő szerepe van a három beljebb kezdésnek mint központosági jelnek (1994—95.). — „A magyar helyesírás legfőbb jellemzőiről” (SZATHMÁRI ISTVÁN). Hat pontba foglalva található itt a mondanivaló, alapelvként hangsúlyozva BÁRCZI GÉZA megállapítását: a „nyelv” mindenki számára elsősorban az anyanyelv. Helyesírásunk fontos jellemzője értelemtükröző jellege. Kezdetől fogva szervesen fejlődött megőrizve rendszerjellegét és nyelvkövető törekvését. A jövőben három területen várható változás: a szakszavak és szakkifejezések terén, az angol, amerikai szavak és kifejezések növekvő áradatában, valamint a hazai mozaikszók folyamatos keletkezésében. Mindhárom területen kívánatos ügyelni helyesírásunk eddigi rendszerjellegének megőrzésére és meglévő tekintélyére (1996—97.). — „A helyesírás mint az anyanyelvi műveltség tükré” (GRÉTSY LÁSZLÓ). „Akinek a helyesírása rossz, annak az anyanyelvi műveltsége — sőt, általában a műveltsége — is megkérdőjelezhető” hangsúlyozta az előadó. Mai helyesírási közállapotunkat lehangolóan minősítette többek között azért, mert hibásan jelölik a magánhangzók időtartamát (hosszú *í, ú, ű*), gyakori a *j — ly* tévesztése, a vesszők elhagyása a tagmondatok között és az értelmező előtt, feltűnően sok a hibás szóelválasztás, végül a legutóbbi szabályzatot nem elég széles körben ismerik (1996—97.). — „A helyesírási szabályok funkcionális megsértése” (PETŐFI S. JÁNOS).

S Z E M L E

Az élő nyelvnek írásban való megjelenítéséről

Rendszer és stilisztika a helyesírásban. Gyula, 1992. 117 l. — Helyesírás és nyelvtudomány. Gyula, 1993. 118 l. — Anyanyelvi nevelés és helyesírás. Gyula, 1994—95. 134 l. — Helyesírás és nyelvpolitika. Gyula, 1996—97. 128 l.

Egy évtizedes múltra visszatekintő tömegmozgalomnak a történetét: szakmai és pedagógiai eredményeit tartalmazza az a négy (fehér, sárga, kék, zöld) karcsú kötet, amelyeket itt most ismertetünk. Tanúságtétel arról, hogy még ma is fontos a kultúra, még ma is ügy a helyesírás — írja a sorozatszerkesztő, NAGY L. JÁNOS. Ezt sugallja már a borítokon látható találó embléma is: benne a stilisztika, az írás, a könyv, egyáltalán a műveltség lényege elevenedik meg előttünk szimbólumok alakjában: a repülő fehér galamb: a szépség, a tisztaság, a békesség és ugyanakkor a szabadság és egyben a tettekéesség jelképe; a könyv: az ismeretek, a tudás, szélesebb értelemben a műveltség tárháza, a nyelvnek, az anyanyelvnek a rögzítője; és a tintába mártott toll, az írás közvetlen létrehozója, a kifejezésmódnak, azaz a stílusnak a jelképe — írja SZATHMÁRI ISTVÁN, majd így folytatja: mindez hogyan függ össze a helyesírással, a helyesírási versennyel? Úgy, hogy a helyesírást annak idején — nálunk úgyszólván a XI. századtól — a műveltségigény hozta létre, az fejlesztette tovább, ilyenformán a helyesírás ma is része — fontos része — a műveltségnek.

A hivatalosan „Implom József Helyesírási Verseny”-nek nevezett nemes vetélkedésen, amelyen határon túli diákok is részt vesznek, minden alkalommal előadások is elhangzanak, ezeket gyűjtötték össze és jelentették meg a füzetekben. A továbbiakban az előadások lényegét igyekszünk közreadni és értékelni tematikus csoportosításban.

Előtte azonban még indokolt szólni a helyesírás társadalmi szerepéről és jelentőségéről, idézve FÁBIÁN PÁL gondolatait. Mint írja: „...a helyesírás (a nyelv írott formája lévén) ugyanolyan összetartó ereje az egy nyelven beszélő nagyobb és kisebb közösségeknek, mint maga a nyelv.” — „...az idei (1992) versenynek az ad időszerűséget, hogy íráskultúránk általános helyzete elszomorító. A nyomdatechnikának szédületes fejlődése, az a csoda, hogy a nagy épületekben dolgozó zajos gépek helyett néhány szobában zajtalanul működő komputerok állítják elő az újságokat és könyveket; nos, mai életünknek az a nagy eredménye egyelőre még nem kedvez a helyesírásnak, sok még a teendőjük a számítógépek nyelvén is tudó szakembereknek, hogy az újságok ne legyenek tele botrányos elválasztási hibákkal, hogy a könyvek is hibátlanul kerüljenek az olvasók kezébe. A mi versenyünk tehát arra volt jó, azt a célt szolgálta, hogy az igényességet ébressze és ébren tartsa.”

„Mert — legyenek önök is meggyőződve róla — egységes és szabályozott, folyamatosan gondozott és fejlesztett helyesírás, íráskultúra nélkül ma egyetlen nép sem teheti magáévá a tudományokat, nem haladhat, nem boldogulhat.”

Helyesírási témájú tanulmányok: „Helyesírásunk életéből” (FÁBIÁN PÁL). A beszélgetés során az előadó azt a célt tűzte maga elé, hogy érzékeltesse, hogyan tartozik össze a magyar helyesírásban hangjelölés, reform, erkölcs és stilisztika, hangsúlyozva, hogy a helyesírás nem feltétlenül száraz tudomány, hanem az élő nyelvnek az írásban való megjelenítése (1992.). — „Hangzásforma és írásforma” (DEME LÁSZLÓ). Sok példával igazolva hangsúlyozta, hogy az írásforma sok mindenben utal a hangzásformára, bár pontosan tükrözni nem képes. Ezért a szöveg „visszahangosításhoz” a jól megválasztott írásforma jó segítő, hasznos támpont; bár semmiképp se kotta, amit csak le kellene énekelni. Helyesírásunk minden szinten hangzásra utaló és értelemtükröző (1992.). — „Stílusos helyesírás a szépirodalomban” (R. MOLNÁR EMMA). Kortárs írók (Esterházy Péter, Határ Győző, Bor Ambrus) műveiből vett idézetekkel igazolta azt a megállapítását, adassék egyéni